

**Kristiina Praakli, Aive Mandel,
Kulla Mellov, Ülle Niin, Keit Mõisavaid,
Agnes Lea, Kertu Zahharov,
Mia Simona Preisfreund, Kim Wüthrich,
Martina Pysarevska**

Tartu Ülikooli õppejõud, tugitöötajad ja üliõpilased

Keelesõprusõpe = parem keeleoskus ja sõbrad pealekauba

Keeleõpe ei pea tingimata toimuma rühmas ja õpetaja juhendamisel või üksipäini keeleõpperakendusi toksides. Selleks on muidki, vähem formaalseid ja rohkelt suhtlemist pakkuvaid lahendusi. Üks selliseid on keelesõprusõpe: vastastikusel koostöös ja autentsetes suhtluskeskkonnas toimuv keeleõpe kahe keelesõbra vahel, kus ühe paarilise õpitav keel on teisele emakeel või sellega sarnasel tasemel keel. Siinses artiklis vaatleme keelesõprusõpet Tartu Ülikoolis (TÜ) 2024. aasta kevadsemestril õpirände raames eesti keelt õppinud Narva kolledži üliõpilaste ja neid toetanud Tartu tudengite kogemusele tuginedes.

Formaalne ja mitteformaalne keeleõpe

Teise keele õppe vormid jagunevad laias laastus formaalseteks ja mitteformaalseteks. Traditsioonilised keelekursused koolis, ülikoolis või keeltkoolides paigutuvad formaalsete (ingl *formal language learning*) alla. Säärane keeleõpe on süsteemne, toimub õpetaja juhendamisel ning lõppeb mingit laadi hindamisega. Seevastu mitmesugused vabavormilise keeleõppe formaadid (ingl *non-formal language learning, informal language learning*) kujutavad endast paindlikke, ehedas keskkonnas toimuvaid sotsiaalseid ühistegevusi, kus keeleoskus kujuneb aktiivse suhtlemise kaudu (vt Benson 2017; Tardieu, Horgues 2020). On rõõm tõdeda, et erinevaid

mitteformaalseid õppevorme on viimastel aastatel eestikeelses teaduskirjanduses rohkesti tutvustatud. Ülevaateid ja juhendmaterjale leiab kogukondliku keeleõppe (Klaas-Lang 2022), huvitegevusega integreeritud keeleõppe (Aruvee, Rüütmaa 2022), keelekohvikute (Ilves, Kingisepp 2020), tandemõppe (Rannut, Rannut 2014) ning iseõppimise (Metslang 2021) kohta. Oma erisused on igal õppevormil ja on hea nendega kursis olla – ikka selleks, et aidata õppijal soovitud sihtideni jõuda.

Siinses artiklis tutvustame keelesõprusõpet, mis sobitub samuti mitteformaalse keeleõppe hulka. Tavapäraste keelekursustega võrreldes on keelesõprusõppel palju eeliseid. See võimaldab vahetut keelekontakti, on oma paindlikkuses kergemini ligipääsetav, kaasav, ei nõua erilisi kulusid ega suurt bürokraatiat ning sobib hästi just vestlusoskuse arendamiseks. Keeleõppe läbiviimine ei nõua õppetööd korraldavat õpetajat, ühist toimumisaega ja -kohta. Samuti annab see osalejaile omajagu vabadust, kuid eeldab valmidust üheskoos tegutseda ning tõhusat aja- ja enesejuhtimist.

Keelesõprusõpe vastastikusel suhtlusel põhineva keeleõppevormina

Inglisekeelses kirjanduses tuntakse vastastikusel keelevahetusel põhinevaid keeleõppevorme eri terminite all (nt *tandem learning*, *language exchange*, *language buddy*). Selliste formaatide puhul on omavahel interaktsioonis kaks eri (ema)keelt rääkivat inimest, kes pakuvad teineteisele oma keele praktiseerimise võimalust. Tandemõppe kontseptsiooni puhul rõhutatakse kolme keskset põhimõtet, mis on asjakohased ka keelesõpruse selgitamisel (vt Tardieu, Horgues 2020: 2–4). Esimene on **õppija autonoomsus** (ingl *learner autonomy*) ehk osaleja(te) vabadus õppeprotsessi ise juhtida (vt Rannut, Rannut 2014). Samast põhimõttest lähtub keelesõprusõpe.

Teiseks põhimõtteks on **emakeelsus** (ingl *nativeness*), mida on aga üha enam hakatud ümber mõtestama **autentsuse** (ingl *authenticity*) võtmes ehk toetava osaleja võimena pakkuda õpitavas keeles autentset suhtlusolukorda sõltumata sellest, kas keelt räägitakse emakeelena, kodu- või dominantkeelena või hoopis teise keelena. Esiteks on emakeele mõiste raskesti määratletav (vt mõiste käsitluse kohta Korkus jt 2024), ühtlasi pole põhjust arvata, et võimekus õppijat toetada peaks olema seotud emakeelusega: räägivad ju paljud keeleõpetajadki õpetatavat keelt võõrkeelena. Tasub mõelda sedagi, millised võimalikud takistused võivad avalduda

just emakeelse ja mitteemakeelse kõneleja suhtluses. Seega tasuks õppija toetajana näha igaüht, kes on pädev keelt loomulikus suhtluses kasutama.

Kolmas põhimõtte, **vastastikusus** (ingl *reciprocity*) ehk vastastikune panustamine ja pühendumine teineteise toetamisel aitab keelesõprusõpet teistest eristada. Kui tandemõppes on keelevahetus vastastikune (mina õpin sinu, sina minu keelt), siis keelesõprus on ebasümmeetrilisem, sest fookus lasub ühel keelel: üks keskendub õppimisele, teine on teda selles toetav partner. Just niisugune oli rollijaotus ka meie keelesõbraprogrammis.

Täpsustagem, et „õppimine“ ja „õpetamine“ on eri rollidele viitavad kokkuleppelised tähistajad, sest tegu pole traditsioonilises mõistes õppija-õpetaja suhtega: keelesõprusõppes on osalejate rollid võrdsemad, osalejatelt ei eeldata õpetajakvalifikatsiooni või -kogemust. „Sõpruse“ mõiste tuleneb jällegi sellest, et osalejad on teineteisega oluliselt võrdsemas positsioonis, kuid sellesegi tuleb suhtuda kui kokkuleppelisse tähistajasse: igast keelesõprusest ei kujune tegelikku sõprust, samuti on „päris“ sõprussuhe sümmeetrilisem kui keelesõprus. Täpsem rollisuhe kujuneb igal paaril isesuguseks, võib olla kas rohkem või vähem õpetaja-õpilase suhte, sõpruse või toetava tutvuse poole kaldu.

Keelesõbraprogrammist Tartu Ülikoolis

TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudis korraldatud keelesõbraprogrammi korraldajate ja osalejatena jagame siin kogemusi keelesõprusõppe toimimisest. Üliõpilaste loal kasutame anonüümselt ka katkeid seminarides ja tagasisideküsitluses öeldust.

2024. aasta kevadsemestril võõrustas TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituut kolme kuu jooksul paarikümnet Narva kolledži bakalaureuseõppe esimese aasta üliõpilast, kelle erialaks on keeled ja mitmekeelsus koolis. Kuigi üliõpilased valdasid eesti keelt vähemalt B2 keeleoskustasemel, ei olnud nende senine keelekeskkond tingimata võimaldanud ligipääsu eesti keele suuliste variantidele. Seetõttu katsetasime keeleõppe vormi, mis julgustaks üliõpilasi eesti keelt kasutama ning kujundaks „õpikukeele“ (narvakate kasutatud termin) kõrval tänapäeva suulise keele oskust. Laiem eesmärk oli arendada tudengite sotsiolingvistilist ja pragmaatilist suhtluspädevust eesti keeles. Selleks otsustasime Narva üliõpilased kokku viia nende Tartu üliõpilastest eakaaslastega.

Leidsime igale Narva üliõpilasele ülikooli meediakanalites avaldatud üleskutsete kaudu eestikeelse keelesõbra. Üleskutse osutus Tartu tudengite seas nõnda populaarseks, et saime programmis¹ osalemist pakkuda umbes veerandile soovinuist. Osalejaid valides pidasime silmas, et üliõpilased oleksid omavahel eakaaslased ja õpingutes enam-vähem samas etapis. Tartlasest keelesõber ei pidanud tingimata olema eesti emakeelega: nii oli tartlaste seas mitmekeelseid üliõpilasi, kellele eesti ja vene keel on võrd-selt olulised keeled. Kõik programmi valitud üliõpilased läbisid eelnevalt lühikese veebikoolituse.

Programmi üheksa toimumisnädala jooksul tuli üliõpilastel iga nädal omavahel kohtuda vähemalt 90 minutit, täita õpipäevikut ning osaleda vahe- ja lõpuseminaris. Kokkusaamiste korraldamisel olid üliõpilastel vabad käed – tähtis oli, et ühised ettevõtmised sobiksid mõlemale ning võimaldaksid aktiivset eestikeelset suhtlust.

Kõigil osalejatel palusime täita vabas vormis elektroonilist õpipäevikut, et kohtumised kirjalikult fikseerida (kus käidi, mida tehti, kuidas läks jne) ning küsimuste põhjal eesti keele õppimise (narvakad), õpetamise (tartlased) ja eesti keele oskuse arenemise (mõlemad) üle reflekteerida. Üksteise postitusi üliõpilased ei näinud. Õpipäevikuid kogunes kokku 45 üliõpilaselt: Narva tudengitelt 21, Tartu omadelt 24. Keskmiselt kujunes õpipäeviku mahuks 1195 sõna (tartlastel 1279, narvakatel 1099 sõna), st iga kohtumise kohta kirjutati keskmiselt u 130 sõna. Individuaalselt varieerus tekstide pikkus ligi kümnekordselt: oli õpipäevikuid, mille kogupikkus jäi vahemikku 400–600 sõna, mõnel jällegi 3000 sõna kanti.

Õpipäevikute postitustest avaneb keelesõprusõppest mitmekesine pilt ning õpipäevik osutus keelesõbraprogrammi korraldamisel tarvilikuks tööriistaks. Õppijail aitas see teadlikumalt ja süsteemsemalt jälgida edusamme õpitavas keeles, programmi läbivijail saada järjepidevat infot omal käel toimetavate õppijate käekäigust.

¹ Keelesõbraprogrammi kõrval oli ellu kutsutud mitmekesine kultuuriprogramm, millest üliõpilased ühiselt osa võtsid. Kogu programmi korraldusest saab pike-malt lugeda Kristiina Praakli jt 24. sept 2024 Õpetajate Lehe artiklist „Aken Tartusse ja eesti keelde. Narva üliõpilaste pool semestrit keelerikkust Tartus“ (<https://opleht.ee/2024/09/aken-tartusse-ja-eesti-keelde-narva-uliopilaste-pool-semestrit-keelerikkust-tartus/>).

Klassiruum? Ei, botaanikaaed ja põgenemistuba!

Üliõpilaste valitud kohtumispaigad näitavad, et keelt võib õppida kõikjal, kus vaid saab omavahel suhelda. Enamgi veel: just osalejate huvide järgi valitud tegutsemiskohtade ja tegevuste mitmekülsus toetab samaaegselt keelekasutust ja avardab silmaringi. Üliõpilaste ülekaalukalt armastatui-maks kohtumisformaadiks osutus kohvikus jutustamine või jalutuskäigud mööda Tartut. Sellised kohviku- ja jalutusjutud olid paljudele esimene valik, sest lubasid tõhusate jääsulatajatena sundimatus õhustikus aren-dada alustuseks vestlust üldisematel teemadel (nt õpingud, pere, hobid, eesti keel).

Jalutamas käidi kõikjal, kus kevadtalvise Tartu heitlik ilm vähegi võimaldas. Tutvuti kesklinna ja ülikooli hoonetega, jalutati botaanikaaias ja Emajõe ääres. Aktiivseid tegevusi oli muidki: käidi kinos-teatris, muuseumides-kontsertidel, üksteisel külas, põgenemistoas, bingo-, karaoke- ja lauamänguõhtutel. Kõik need on olulised tegevused, sest arendavad keeleoskuse kõrval kultuuri- ja ühiskonnateadmisi. Kohtade ja tegevuste mitmekülsus toob justkui muuseas päevakorrale sellisedki jututeemad ja sõnavara, milleni jõudmiseks tuleks traditsioonilises keele-tunnis õpetajal palju eeltööd teha.

Kuigi keelesõbra programmi raames pakuti tudengitele ka rikkalikku kultuuriprogrammi (nt teatrikülastused, ekskursioon Setomaale), lisaks hüvitati kino-, muuseumi- ja kontserdipileteid, tõestasid õpipäevikud, et keelesõprusõppe korraldamisel pole eelarve kaugeltki hädavajalik. Vastu-pidi: piisab imevähesestki – õppimisest ja õpetamisest huvitatud inimesest. Korraldajate vaatest oli kõige olulisem see, mida kumbki osapool õppis: kuidas toetab keelesõprusõpe just keeleoskuse arengut ja kuidas nägid tudengid sellisest tegevusest sündivat kasu?

Lahe! Nägemiseni? – Mkmm! Tsau!

Formaalses keeleõppes mõõdetakse keeleoskuse arengut testidega. Keele-sõprusõpe lõpphindamist läbi viia hästi ei luba: pole ju kindlat fookust ega õppekava, mille läbimist kontrollida. Üks võimalus õppe tulemuslikkust kontrollida oleks keelekasutuse analüüs statistiliste meetodite abil enne ja pärast programmi, et näha, millised muutused on aset leidnud (nt keelekasutuse sujuvus, kiirus, pausid, sõnaotsingud, eri konstruktsioonide kasutus, sõnavara kasv jms). See oleks küll objektiivne, kuid töömahukas

ettevõtmine. Ent tugineda saab ka osalejate hinnangutele, eriti mis puudutab keelekasutuse psühholoogilisi aspekte, näiteks tunnetatav keelebarjäär. See on miski, mida on statistiliselt raske hinnata, ent just niisugused tegurid näitavad õppija julgust ja tahet keelt kasutada – keeleoskus sünnib ja edenebki läbi aktiivse keelekasutuse (vt Kitsnik 2019). Just suhtlusjulguse toetamises näib peituvat keelesõprusõppe üks olulisi tugevusi.

TÜ keelesõprade näitel märkisid mõlemad pooled – narvakad iseenda või tartlased oma keelesõbra puhul – eeskätt **rääkimis- ning arusaamis- oskuse paranemist**, korduvalt rõhutati ka **sõnavara laienemist**. Samuti pandi mitmel juhul tähele, et kõige rohkem **edenes kõnekeelne ja noorte-pärane** keelekasutus. Seejuures on tartlaste suhtlusstrateegiad keeleliste vahendite valikutel olnud erinevad: mõni suhtles narvakaga teadlikult nagu oma sõpradega, teine jällegi kohandas kõnekeele selgemaks, välitis keerukaid konstruktsioone või arusaamatuks jääda võivat sõnavara („[...] *samas jätsin teadlikult sisse slängi, koodivahetusi inglise keeles, sest see on see, kuidas ma igapäevaelus räägin. [...]*“). Kui küsisime lõpuseminaris narvakatelt Tartust kaasa võetavate sõnade kohta, kõlasid uute sõnadena *tiksuma, lahe* ja *mimmu*. Uut sõnavara ja suhtlusviise omandati ka tsätisuhtlusest, mis oli paljudele narvakatele eestlastest eakaaslastega suheldes samuti esmakordne kogemus.

Suhtlust julgustava keelepraktika puhul on üks keskseid küsimusi, kuidas toimida **keelevigade** puhul. Eriti keeruline on see suulisel suhtluses, kus tuleb leida tasakaal keelelise tagasiside andmisel nii, et see ei pärsiks suhtlust ja sobiks mõlemale. Üliõpilased üritasid koostöiselt just sellise tasakaaluni jõuda. Õpipäevikute sissekannetest nähtub, et programmi lõppedes on tõusnud pea kõigi osalenute **enesekindlus, suhtlusjulgus** ning **usk oma keeleoskusesse**. Parafraseerides ühe üliõpilase lõpuseminaris lausunud sõnu, on tänu keelesõbraprogrammile keelebarjäär täielikult kadunud, enam ei kardeta rääkida, vigadest on ükskõik.

Mida annab keelesõprus lisaks keeleoskusele?

Ka tartlastel oli keelesõbraprogrammist palju võita, isegi kui keeleõppe pole vastastikune. Tartlastest osalejad tõstsid esile julgust ka ise võõrkeeli rohkem kasutada, valmisolekut eesti keele õppijaid edaspidigi toetada või õpetamisega rohkemgi tegeleda, väärtustati silmaringi laienemist ja kultuurivahetust. Taolised ühistegevused aitavad tõhusalt **murda stereotüüpe**

ja vähendada eelarvamusi. Mitu tudengit tõid välja, et vahetust allikast saadav teave Narva (keele)olukorra kohta oli uus, ent Tartutki vaadati narvakatele tutvustades teise pilguga.

Keelesõpruse vormis tegutsemine andis üliõpilastele **enesekindlust ja motivatsiooni** keeleõppe ja võõrkeele praktiseerimisega julgemalt tegeleda. Nii mõnigi osaleja sai siit esimese või uutmoodi kogemuse, mis aitab saada selgust selleski, kas õpetamistöö võiks üliõpilasi huvitada professionaalses plaanis. Aga ka igapäevaelus julgustab saadud kogemus õppijaid tõhusamalt ja empaatilisemalt toetama. Vastastikuse suhtluse käigus süvenes mõlema osapoolle **keeleteadlikkus**: nii eesti keele kõnelemise eri viiside, enda keelekasutuse kui ka selle kohta, kuidas õppijat suhtluses toetada ja ise keeli õppida.

„Ikka ja jälle saan kinnitust sellele, et parim viis keele õppimiseks on praktika!“

Keelesõprusõpet korraldades tasub valmis olla ka võimalikeks ohukohtadeks. Suurimaks väljakutseks osutus ühise aja leidmine, omavahelise klapi puudumine, suhtluse sujumatus (üksikjuhtumid). Siin saab vähemalt osaliselt põhjusi otsida sellest, et narvakatele oli osalemine kohustuslik, tartlastele vabatahtlik ning stipendiumiga tasustatud. Samuti oli üliõpilaste Tartus veedetud õppeaeg kohustuslike ülikoolitööde ja kultuuriprogrammi poolest tihe, mis raskendas ühise aja leidmist. Korraldajail tasub aga alati mõelda plaan B peale: olla valmis osalejaid jooksvalt toetama ja juhendama, paarilisi ümber kombineerima, leidma sobivaid lisa- või asendustegevusi.

Esimese kogemuse põhjal võime aga julgelt öelda, et keelesõprusõpe on väärtuslik ja tõhus õppevorm, mis väärrib jätkamist ja edasiarendamist mitmesugustes kontekstides. Julgustame kõiki, kel vähegi huvi, võimaluse korral keelesõbrustama. Keelesõprus võib päriseltki sõpruseks välja kasvada, nagu saame kinnitada Tartu ja Narva üliõpilaste kogemustest.

Viidatud kirjandus

- Aruvee, Merilin, Tiina Rüütmaa 2022. Märkamatu keeleõppe metoodika. – Lähivertailuja 33, 237–264.
- Benson, Phil 2017. Language learning beyond the classroom: Access all areas. – Studies in Self-Access Learning Journal, 8 (2), 135–146.
- Ilves, Marju, Leelo Kingisepp 2020. Keelekohvik – vaba suhtlus vabas õhkkonnas. Metoodiline juhend ja keelekohvikukavad. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus.
- Kitsnik, Mare 2019. Eesti keele kui teise keele õppimine: kas raske töö või kerge lõbu? – Keel ja Kirjandus 1–2, 39–56.
- Klaas-Lang, Birute 2022. Kogukondlik keeleõpe – võimalus kasvatada keeleõppe motivatsiooni. – Eesti Haridusteaduste Ajakiri 10 (2), 228–250.
- Korkus, Mari-Liis, Adele Vaks, Virve-Anneli Vihman 2024. Pärandkeele mõistest eesti keele kontekstis. – Oma Keel 1, 39–45.
- Metslang, Helena 2021. Juhend iseseisvaks keeleõppeks. Õpioskused ja keelekeskkond. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus.
- Rannut, Ülle, Mart Rannut 2014. Tandemkeeleõpe. Käsiraamat tandemõppe meetodist ja rakendamisest keeleõppes. Narva: Tartu Ülikooli Narva kolledž.
- Tardieu, Claire, Céline Horgues (eds.) 2020. Redefining tandem language and culture learning in higher education. – Routledge studies in language and intercultural communication. New York/Oxon: Routledge.

OK